

УДК 631.158

Шульський М.Г., д.е.н., проф.©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З. Гжицького*

ДЕЯКІ ЗМІНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЛЬВІВЩИНИ

У статті досліджено деякі зміни у функціонуванні фермерських господарств та їх вплив на результативність фермерської діяльності. Для реалізації поставлених завдань проаналізовано результати ведення фермерської господарки, на основі чого проведено певні узагальнення. Все це в комплексі дозволило виявити причини гальмування фермерського руху та запропонувати конкретні заходи щодо їх усунення.

Ключові слова: фермерське господарство, агропромислове виробництво, земельні угіддя, розвиток тваринництва, рослинництво.

Вступ. Фермерство як форма ведення агропромислового виробництва сформувалося в Україні з початком проведення аграрних реформ. Час, що минув з початку формування фермерських господарств, вплинув на їх діяльність і дозволяє зробити деякі узагальнення щодо наслідків фермерського господарювання. Це є об'єктивна закономірність для дослідження будь-яких форм господарювання. І фермерство у цих аспектах не є винятком, а лише складовою у цих процесах. Вивчення результатів ведення фермерської господарки дозволяє виявити як все позитивне, що нею досягнуто, так і негативне, що не дозволило реалізувати на практиці потенційних можливостей фермерства. Саме всебічне врахування різних чинників, які сприяли розвитку фермерського руху та гальмували його, дозволяє більш результативно вести фермерську господарку.

Матеріали і методи. Для реалізації поставлених завдань використано цілий комплекс різноманітних матеріалів та використано різні методи економічних досліджень. Так, зокрема, проведено вивчення результатів дослідження науковців і практиків щодо діяльності фермерських господарств [1 – 9], використано матеріали статистичних органів [10], власні напрацювання автора тощо. В процесі реалізації передбачуваних цілей застосовувались різноманітні методи економічних досліджень, а саме методи: порівнянь, балансовий, монографічний та інші. Такі підходи дозволили виконати весь обсяг намічених робіт і досягти поставлених цілей.

Результати досліджень. Проведені дослідження діяльності фермерських господарств Львівщини дозволяють стверджувати, що за останні роки у цих формах господарювання пройшли певні і неоднозначні зміни. Вони обумовлені

впливом різних факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, тобто тих чинників, які безпосередньо чи опосередковано залежать від фермерів і тих, на які вони не мають впливу. До речі, слід зауважити, що відповідні зміни пройшли у функціонуванні всіх форм господарювання у системі АПК. Фермерство у цих процесах не є виключенням, а лише учасником тих перемін, які пройшли в аграрному секторі як на регіональному, так і державному рівнях. Тобто, в їх діяльності відображаються основні тенденції розвитку агропромислового виробництва.

Ітак, в аграрному виробництві будь-яка господарська діяльність, будь – яких організаційно-господарських структур, у різні періоди суспільного розвитку починається із наявності їх самих і земельних угідь у них. Для фермерських господарств Львівщини ці показники характеризуються такими величинами, які представлені в таблиці 1. Так, зокрема, кількість фермерських господарств зменшилася із 1189 одиниць у 1995 р. до 1033 – у 2009 р., що у відсотковому обчисленні це зменшення становило 13,1%. При цьому, необхідно зауважити, що значне зменшення фермерських господарств відбувалось у 2009 р. порівняно із 2007р. – на 856 одиниць. Помітні і одночасні зміни відбуваються і в наявності земельних угідь у цих господарствах як в абсолютних, так і у відносних обчисленнях. Так, зокрема, площа сільськогосподарських угідь, у тому числі ріллі, динамічно зростала до 2007 р., однак у 2009 р. їх площа зменшилась – із 67114 га у 2007р. до 61547 га у 2009 р., тобто на 5567 га, або на 8,3%. Проте це зменшення не порушило загальної тенденції щодо наявності земельних угідь в розрахунку на одне господарство – тут проходять стабільні процеси збільшення їх. Отже, відбуваються і подальші динамічні зміни, що ведуть до формування крупних фермерських господарств.

Таблиця 1

Наявність фермерських господарств у Львівській області та земельних угідь у них*

Показники	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2007 р.	2009 р.	2009 р. у % до 1995 р.
Кількість фермерських господарств	1189	1164	1194	1277	1033	86,9
Площа сільсько-господарських угідь, га	<u>12660</u> ** 10,6***	<u>52136</u> 44,8	<u>54112</u> 45,3	<u>67114</u> 52,6	<u>61547</u> 59,6	<u>486,2</u> 562,3
у тому числі ріллі, га	<u>11861</u> 10,1	<u>42984</u> 36,9	<u>47421</u> 39,7	<u>61017</u> 47,8	<u>56474</u> 54,7	<u>476,1</u> 541,6

Примітки: * тут і надалі використано матеріали статистичного збірника Львівщини [10]

** чисельник – площа угідь – всього, га

*** знаменник – площа земельних угідь в розрахунку на одне господарство, га

Зміни кількості фермерських господарств та наявності земельних угідь в них обумовили певні зміни і у веденні окремих галузей сільськогосподарського виробництва. На прикладі розвитку тваринницьких галузей у цих господарствах прослідковуються деякі тенденції. Наведені дані у таблиці 2 показують, що протягом 1995-2009 рр. у фермерських господарствах Львівської області

відбулись відчутні зміни у наявності поголів'я основних видів сільськогосподарських тварин. Так, зокрема, коли порівнювати дані за 2009 р. з показниками 1995 р., то спостерігається ріст поголів'я тварин, за виключенням наявності коней, поголів'я яких зменшилось із 519 голів у 1995 р. до 160 голів у 2009 р., або це зменшення становило 30,8% рівня 1995 р. У цій цифровій інформації, що представлена в таблиці 2, особливу увагу привертає значне збільшення поголів'я свиней із 2280 голів у 1995 р. до 23799 голів у 2009 р., або більше, ніж у 10 разів. Таке значне зростання поголів'я цих видів тварин обумовлене, насамперед, створенням сприятливих умов, особливо з боку держави, для розвитку свинарства. Слід також зазначити, що ця галузь характеризується, порівняно з іншими тваринницьким галузями, підвищеними показниками відтворюваності, що і було досить результативно використано фермерами.

Таблиця 2

**Поголів'я худоби у фермерських господарствах Львівщини
(на кінець року), голів**

Види тварин	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2007 р.	2009 р.	2009 р. у % до 1995 р.
Велика рогата худоба– всього у тому числі	3038	5889	6138	7110	6902	227,2
корови	1531	2388	2191	2515	2864	187,1
Свині	2280	1706	2815	19900	23799	1043,8
Вівці і кози	513	76	148	377	843	164,3
Коні	519	642	368	289	160	30,8

Позитивні зрушення в наявності поголів'я тварин у фермерських господарствах Львівської області обумовили збільшення виробництва продукції тваринництва за досліджуваний період (табл. 3). Щодо аналізу виробництва м'яса у фермерських господарствах, то спостерігається динамічна тенденція збільшення його об'ємів за аналізований період у декілька разів. Тут, безумовно, позитивно вплинуло значне зростання поголів'я свиней (табл. 2).

Розвиток молочного скотарства характеризується дещо іншими тенденціями, а саме: з 1995 р. по 2000 р. показники валового виробництва молока були вищими, ніж з 2005 р. по 2009 р. Тобто спостерігається значна строкатість в об'ємах виробництва молока, яка обумовлена, насамперед, низькими цінами закупівлі його у фермерів молокопереробними підприємствами. Позбутися негативних тенденцій розвитку галузі можливо шляхом активного втручання держави у цінову політику. Розвиток птахівництва характеризується позитивними змінами і такі темпи відродження цієї галузі бажано зберегти на майбутнє.

Наведені абсолютні показники функціонування тваринництва за досліджуваний період, безумовно, вплинули на його розвиток і відповідні зміни, що відбувалися при цьому. Проте, у Львівській області, як і в будь-якій іншій області України, виробництвом тваринницької продукції займаються також інші форми господарювання (сільськогосподарські підприємства,

особисті селянські господарства тощо). Саме через це важливо визначити питому вагу вироблених окремих видів продукції тваринництва окремими формами господарювання в загальних обсягах її виробництва всіма категоріями господарств. Визначення цих показників у фермерських господарствах Львівщини (табл.3) показує, що ця форма господарювання динамічно нарощує темпи збільшення виробництва продукції. Особливо наочно це прослідковується, коли порівняти ці дані за 2009 р. з даними попередніх років. Тут спостерігається значне збільшення питомої ваги фермерської продукції у загальних її обсягах, що вказує на значні потенційні можливості фермерів у розвитку тваринницьких галузей.

Таблиця 3

**Виробництво продукції тваринництва у фермерських господарствах
Львівщини**

Види продукції	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2007 р.	2009 р.	2009 р. у % до 1995 р.
Вирощено худоби і птиці	<u>691*</u> 0,6**	<u>368</u> 0,4	<u>6310</u> 5,0	<u>20200</u> 14,3	<u>30915</u> 20,9	<u>4474,0</u> +20,3
М'ясо (реалізація худоби і птиці на забій) в живій вазі	<u>799</u> 0,6	<u>458</u> 0,5	<u>5104</u> 4,1	<u>19774</u> 13,5	<u>29765</u> 19,1	<u>3725,3</u> +18,5
Молоко	<u>4112</u> 0,4	<u>4045</u> 0,4	<u>3394</u> 0,4	<u>3803</u> 0,5	<u>3732</u> 0,5	<u>90,8</u> +01
Яйця усіх видів, тис. штук	<u>797</u> 0,2	<u>220</u> 0,1	<u>5526</u> 1,0	<u>15566</u> 2,9	<u>17200</u> 3,0	<u>2159,1</u> +2,8
Вовна, ц	<u>21</u> 4,5	-	-	-	-	-

Примітки: * чисельник – вироблено продукції, т;

** знаменник – питома вага виробленої продукції фермерами в загальних обсягах її виробництва всіма категоріями господарств, %.

Поряд з позитивними змінами у тваринництві викликає занепокоєння стан розвитку вівчарства, а саме – таку важливу продукцію цієї галузі – вовну, яку вони виробляли у 1995 р. (21 тонну, що складало 4,5% загальних об'ємів її виробництва в області), а в наступні роки її виробництво припинилося. Однак, наявність поголів'я овець не зменшилось за досліджуваний період, а навпаки збільшилося. Тобто вівці є, а вовни немає, тобто їх не стрижуть. Це обумовлено тим, що немає куди збути ту цінну і важливу продукцію у минулому яку важко реалізувати в умовах сьогодення. Адже без споживання продукції не може існувати її виробництво. Безумовно, проблеми розвитку вівчарства самим фермерам вирішити неможливо, для досягнення позитивних зрушень слід задіяти цілий комплекс чинників, вважливе місце серед яких належить державі.

В рослинництві також пройшли зміни, але вони не в повній мірі сприяли збільшенню об'ємів валового виробництва продукції галузі в структурі її загальних об'ємів виробництва фермерськими господарствами Львівської області. Це підтверджується цифровими даними. Так, зокрема, коли питома вага валової продукції рослинництва, виробленої фермерами, становила у 2005 р.(за порівняними цінами 2005 р.) 47,6% в загальних об'ємах її виробництва

фермерами, то в 2007 р. – 30,8 і 2009 р. – 23,5%. Такий стан в цій галузі також вимагає детального дослідження, але це окрема тема окремої наукової статті.

Висновки. На основі проведеного дослідження діяльності фермерських господарств Львівщини можна констатувати про наступні зміни:

– кількість господарств фермерського типу зменшилась, скоротилась також і площа сільськогосподарських угідь в абсолютному обчисленні, однак це не вплинуло на зменшення їх в розрахунку на одне господарство. Тобто, розвиток сучасного фермерського руху характеризується концентрацією земельних угідь в розрахунку на одне господарство (табл. 1). Це є позитивний напрямок;

– розвиток тваринництва, перш за все, забезпечується наявністю сільськогосподарських тварин, поголів'я яких збільшилось у 2009 р. у порівняно з 1995 р., за винятком поголів'я коней (табл. 2). Зменшення і досить істотне цього виду тварин у фермерських господарствах дає підстави стверджувати, що фермери більшою мірою почали використовувати технічні засоби при виконанні різних технологічних операцій у своїй виробничій діяльності;

– виробництво продукції тваринництва у розрізі їх основних видів збільшилось за досліджуваній період у десятки разів. Виключення тут становить виробництво молока, об'єми якого зменшились у 2009 р. проти рівня 1995 р. на 9,2% (табл. 3). Такий стан молочного скотарства обумовлений, насамперед, низькими закупівельними цінами, що встановлюються заготівельними підприємствами. Через відсутність ринків збуту занепадає вівчарство.

В загальному підсумку можна констатувати те, що зміни, які пройшли у фермерській діяльності, в основному позитивно вплинули на розвиток фермерських господарств. Наслідки функціонування тваринництва у цих господарствах є тому підтвердженням. Проте фермери ще не використали повною мірою свої потенційні можливості. І, безумовно, для збільшення виробництва продукції господарствами фермерського типу слід здійснити комплекс різнобічних заходів, важливу роль в яких повинна відігравати держава.

Література

1. Горьовий В.П. Фермерство України: теорія, методологія, практика /В.П. Горьовий// Монографія. – К.: ННЦ «ІАН», 2007. – 540 с.
2. Збарський В.К. Становлення та розвиток малих форм господарювання на селі /В.К. Збарський// Монографія. – К.: НАУ, 2006. – 432 с.
3. Концепція програми розвитку фермерства в Україні на 2005 – 2015 роки. – К.: ТОВ ЕЦ «Господар», 2005. – 27 с.
4. Томич І.Ф. Завершення земельної реформи в умовах розвитку фермерських господарств та приватних власників /І.Ф. Томич// Трансформація земельних відносин до ринкових умов. Збірник матеріалів одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 26 – 27 лютого 2009 року. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2009. – С. 108 – 110.

5.Белей С.І. Сучасні тенденції розвитку фермерства в Чернівецькій області /С.І. Белей// Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць спец. вип. Аграрна економічна освіта в розбудові внутріконкурентного сільського господарства України. – К.: КНЕУ, 2009. – С. 166 – 178.

6.Кулинич В.М. Особливості діяльності фермерських господарств як підприємницької форми господарювання /В.М. Кулинич// Економіка АПК. – 2005. – С. 45 – 47.

7.Шаповал Т.П. Кооперування – ефективний шлях розвитку фермерських господарств /Т.П.Шаповал// Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (Економічні науки) / За ред. В.А. Рульова. – Мелітополь: Вид-во: Мелітопольська типографія «Люкс», 2009, №7. – С. 236 – 241.

8.Шульський М.Г. Фермерство: проблеми становлення і розвитку /М.Г. Шульський// Монографія. – Львів, 2004. – 392 с.

9.Яців І.Б., Яців С.Ф. Державне регулювання розвитку малих форм сільськогосподарського виробництва /І.Б. Яців// Трансформація сільського господарства та села: Ювілейний збірник наукових статей / Заг. ред. Губені Ю.Е. – Львів: ЛНАУ, 2010. – С. 399 – 410.

10. Статистичний щорічник Львівської області за 2009 рік. Частина 1 / За ред.. С.О. Маковського – Львів, 2010. – 366 с.

Summary

The article deals with the investigations of some changes in functioning of farm economies and their influence on the effectiveness of farm activity.

For the realization of the indicated task, it was analyzed the results of the management of farm economies, based on these facts, it was done some general conclusion. All these facts gave the possibility to find out the reason of inhibition of farm development and propose the concrete measures due to their removing.

Key words: *farming, agroindustrial, land particle, development of livestock, crop growing.*

Стаття надійшла до редакції 16.09.2010